

מדאוריתא. וכן שם פד' יב' בד' המנח"י למה נשרפין אפרין מותר הלא מבטל איסור עי"ז דמתירו. וע"ע ציו"ד שט"ז מש"כ בקו' הגרי"ז לד' הראב"ד דטומאה בוקעת רק כשאין עוד טומאה עמה והרי כל מה יש בו טומאה עצמות וטומאת גידין וטומאת כזית בשר וכו'. ועי' גם לעיל סי' יא' אות סב' למה בכל כותב בשבת אינו עובר משום טומאה.

סח) ויש לדון כיו"צ בספרת רעק"א דאין לכלי חזקת היתר שלא ייאסר, דהרי הכלי אינו נהפך לאיסור רק בלוע בו איסור. ועי' בחו"ד שחמה דמליח כרותה, ולפי זה כשמוחלים את הקרבנות הרי דינם כאיברים שגלגל, ואיברים שגלגל פסולים לגבי מזהב. והמרדכי תמה היכי אולי' בסנהדרין בחר רוב הא' הוא ליה קבוע.

טט) וע"ע בר"ש פרה פ"ח מ"ב, כיון דמי חטאת מטמאים את הטמא, אבל טמא הטמא מטמא את משאו. ועי' בערוזין סז: דמי שיש לו דריסת רגל (בשבת זו בלבד) במבוי ולא עירב אוקר, אך באמת אין לו דריסת רגל כיון שכעת אסור לו. ויש מי שתמה דתרומה טמאה אינה יכולה לטמא, שהרי היא עומדת לשריפה וכתותי מיכתת שיעורא, וכן תמהו רי"ד עובדים על זית חמץ, בזמן שחייבים לשרפו ומיכתת שיעורו (עמ"ש בזה לעיל סי' סה' אות נד' וכו'). וצילפותא דכאשר זמם ולא כאשר עשה, תמהו אחרונים דגם כאשר עשה, הרי עדיין "זמם" ועל זה יש לחייבו. ויש מי ששאל היכי שרי לקבור את המת, דהרי אם מקיים מצוות אלו הוא ליה לועג לרש, וכן שאסור לטויל שער על קבורתו שכן משתכר בזה"ל.

צ) וע"ע בנדה ע': דמתים הקמים בתחיה"מ לריכים טהרה מטומאת מת, אע"ג שהמת לא היה אלא הגוף ולא האדם החי. וצדומה לזה קי"ל דמי חטאת שפסקו אינם נהיים טהורים, אף שברגע היפסלותם בעלה מהם טומאת מי חטאת, מ"מ השתא חשיבין להו כחילוי נגעו במי חטאת, ולכן מטמאים טומאה קלה. ובחזו"א תמה בזה בכמה מקומות. הרי מגע זה ידיו לכל היתר כמגע בית הסתרים, ובמשירין (ד' ח') כתב שבאמת תלי הדבר במחלוקת של מגע בית הסתרים, בטבול יוס' (ד' ו') כתב שבמשקין אין דין בית הסתרים (ויש לבאר דין מתים לעתיד לבא), בכלים (לא' ח') כתב החזון איש שרגע האחרון של הפסול נחשב כאחד עם הרגע הראשון של ההכשר, ובפרה (יג' ו') רוצה לתרץ באופן אחר קצת, שאין זה מחמת נגיעה אלא מחמת הטומאה חמורה עצמה שנותר ממנה (ועוד כיו"צ בקו' הגר"א טהרות ח' ט') למה נזקק אינו מחבר לטומאה ע"י שכל טיפה חיעשה תחילה ומטמא חזרהה שהוא א' מיח' דבר דכל משקין נעשין תחילה. וכ' בשערי ישר ג' כו' דמגע בין הטיפות אינו ניכר ולכן חשיב בית הסתרים, ובמקד"ד טהרות מוד' ג' כ' דע"י שיעור טופח להטפח וכל טיפה לא נחשבת טופח להטפח, ובחזו"א משירין ה' י' כ' דלא נתקנה תקנת משקין תחילה אלא במגעין שבז"ל אבל כאלו שבז"ל אין עליו שם נגיעה עושה תחילה. הרי כ"א מקדושים כתב על פי דרכו וכולם לדבר אחד נכחונו. ואעפ"כ יש נפ"מ טובא בהגדרת הדברים, והא קמן דלהחזו"א טב"ז ד' ו' אין דין בזה"ם במשקין, ולהשער"י ג' כו' איכא דין זה (ועמ"ש עוד לעיל סי' סד' אות סא' והלאה). ודע, דאף שהאריזו אחרונים הג"ל לכתור תי' הגר"א לקי' זו דקובר דה"ל נזקק עבד תחילה אלא דמתני' מיירי בטב"ז"י שאינו פוסל, מ"מ כבר כ' כן בחי' הראב"ד לע"ז עב: ובכ"ע טב"ז"י ב' ו'.

סי' נט' - בגדרי איסור לה"ר

א) ראוי לבדל גדר איסור לשון הרע, במה החמירו בו קדמוננו, ואימתי אין בו איסור. כתב הרמב"ם פ"ז מדעות ה"ה "אחד המספר בזה"ר בפני חברו או שלא בפניו והמספר דברים שגורמים אם נשמעו איש מפי איש להזיק לו או להפחידו ה"ל לה"ר ואם נאמרו דברים האלו בפני שלשה וכו'". לא פירש הרמב"ם יותר מזה כלום בגדר לה"ר, ומדבריו נראה שלשון הרע הוא רק דבר

בתפא"י תמורה פ"ו). וכן הא דבהמה בחייה לאיברים עומדת ולא יוכל לרכב עליה משום גה"ג, וד' הנמוק"י שייאסר להדליק נר שבת מחמת דאשו משום חליו והוא ליה מחלל שבת בשעת בעירתו. ועי' מט"א שחקר באתרוגים שגדלו מעבר לים אם דרך גדילתם אצלנו הוא להחזיקם מהופכים.

סד) ומנא להחוס' חולין 5. שכתבו דגיד הנשה אסור גם בקדשים, אף דאין איסור חל על איסור, דאם לא נימא הכי הרי יהיה גיד הנשה מותר בהם תמיד. והכי אמרי' שבעות כד. דאיסור אצמח"ת חייל על איסור אינו זכות שאל"כ אינו יכול לחול באופן אחר. וכיוצא בזה אמרי' גם בשמעתי' מכות ב' לא אמרי' ק"ו שאל"כ ביטלת תורת זוממים. והנה בכל שוחט קדשים בחוק, כיון ששחט רוב סימן אחד הוא ליה בעל מוס, וכיון שפסול להקריבה אינו עובר על קדשים בחוק (ובשלמא בשוחט בפנים י"ל דזהו מצוותו, אבל בשוחט בחוק אין מצוה. ואף אח"ל דשחיטה ומוס באין כא' עכ"פ יש לו להמחייב גם משום מטיל מוס בקדשים, ובע"כ ללא חשיבין ליה מוס משום שענין המעשה הוא שחיטה, ולאכפ"ל דבאמת קודם מטיל מוס, והוא מוליך ומציא הסכין כל היום כולו ורק לערב נמחייב משום שחוטאי חוק. והרי הוא הדין ברוצח שמוליך ומציא הרי עבד לגברא טריפה קודם לכן ושוב אינו מחמייב מדינא על הריגת טריפה. ובאמת כן חזי' להיפך בתו' בכורות לד' ד"ה חילומא ורש"ש שם פ"ה ד' דבכור שחלה וזריך הקזת דם, מותר להקזי' אף שעושהו בעל מוס בזה, מכיון שאם לא יקזי' ימות, חשיב כחילוי הוא בעל מוס, אע"ג דחילוי אינו שום מוס. אלא דלא שייך לקבוע שם 'מטיל מוס' על מי שמטיל חייו של הבכור).

סה) ובאמת הן הן דברי ר' ישמעאל ב"ק כט' שני דברים אינם ברשותו של אדם ועשאתם תמורה כחילוי ברשותו, ואלו הן: בור ברשות הרבים, וחמץ בפסח, דהיינו שמחמת גדרו הדין באמת א"א לחייבו על בור שאינו אלא גרמא בעלמא, אבל מחמת הטעם שצד"י ליה כחילוי ברשותו. והוא הדין בחמץ בפסח שכבר מופקע ממנו. ועי' תפא"ר"מ סי' שפז' דמכיון שהאופן פטור מכל המצוות הרי הוא פטור ג"כ מדיני אנינות, וכיו"צ רש"ל תשו' ע' למה דחו בתו' ג: אבלות מחמת שמחת נישואין הלא אינו מחוייב בנישואין בשעה שהוא אונן. וכן דנו אחרונים מה הועילו שחופרים לציית בתכריכי מת הלא הלא אינו כסות יוס ואין בו מצוות לציית.

סו) וכיוצא בזה תמהו על דין לפני עור, מנא חד אלאפי דלפני לא מפקדין, ואינו מזהר שלא להכשיל אדם בעצירת הכשלת אחרים. אף הלא הכשלת אחרים גם היא עברה, ואין כאן לפני דלפני אלא חד לפני. ומאידך גיסא: הרי המכשיל אדם בעברה, הוא מכשיל את מכשילו בלפני עיור שנותן לו האופן להכשילו, וא"כ מכשילו ב' עברות והוא מכשילו בג' וחזר חלילה לעולם (עמ"ש לעיל שצ"ד קנא' סק"א). ועי' תוספות ברכות לט. אם זוממים על כוס יין, ויין מחייב בזימון זמנו לעולם. ובחולין ק. דנו אם כל מערבות איסור אוסרת קליפה, כל קליפה תאסור מאחוריה 'קליפה' עד סוף המאכל כולו (וכיו"צ דגון הרשב"א תשו' קלח' דכל המתאכל מתאכלין עמו יהיה לעולם).

סז) ראיתי כמ"כ למי שתמה איך קיימו מצוות הנחת הארון בקודש הקדשים, והרי היה גם שלא היה מקומו מן המדה. ובכח"צ סב' תמה דא"א לקיים דין לחם משנה בשלמותו כיון דעומד ליחמך כחתוך דמי. וכן תמהו שאל"א להפריש עיסה מן החלה כיון שהחלה ניתנת לכהן הרי היא על מנת לחלק והיא עצמה פטורה מן החלה. וכן כל נטיעה פטורה מן הערלה, כיון שהנטוע שלא על מנת לאכול את הפירות פטור מערלה, ומכיון שהערלה אסורה הרי אינו נטוע על דעת מאכל. ומה מועלת נטילת ידיים, הלא ידיים שניות הן, וכיון שנוגע בזמם מיד נטמאים המים וחוזרים ומטמאים את היד. וכן כל תקנה שלא פשטה בשראל אינה מחייבת, וע"כ מעיקרה למה תפשוט כיון שאינה מחייבת. וכן איך נאמן חכם לומר את ההלכה בשם רבו, הלא אין ע"א נאמן בעיניי ממונות. (ועמ"ש עוד ציו"ד סט' ח' בספרת הדרכ"ת דכל דם שבשלו מצליע מתחילה קודם שיש עליו שם מבושל ועדיין אסור

המוזיק או מנער אם יישמע איש מפי איש, ולכן אסור לגנותו, כיון שיתפרסם הדבר ויגרום לו צער ונוק או צושה. וכך מבואר ממה שלשון הרע הוא לאו שבין אדם לחברו, מה שראוי לצער.

(ב) ולפי זה לכאורה אם אומר דבר שאינו יכול להזיק, כגון שהשומע אינו יודע מי הוא המדובר, אפילו אומר שמו ומקומו, כגון שאומר שבעיר פלונית מעבר לים יש אדם בשם פלוני שעשה מעשה מגונה. ולהשומע אין שום נפ"מ אם אומר ששמו ראובן בן יעקב או שלא אומר זאת, כי אינו מכיר באמת את המסופר, ואינו עתיד לפגוש בו או באחר שפוגש בו, לא יהיה איסור מזד לה"ר. ויש לדון אם עובר בחילול ה'. ואפשר דדבר הרגיל לשמוע כמותו תדיר אין בו משום חילול ה'. ועכ"פ אמירת שם האדם אינו מוסק חילול ה'.

(ג) ועל דרך זו יש לומר דהוא הדין אפילו אם מכירו, אם ברור שלא יהיה כאן שום נזק וצער וציוש, כגון שנראה שהוא דבר שלעולם לא ידע או ירגיש המסופר מסיפורו, או שבעיני השומע הוא דבר קטן ודש בעקביו ורגיל בו תמיד לשמוע כזה וכזה, אפילו (או להיפך) שהשומע לא יקבל הלה"ר בשום אופן, אלא שבוה לא שכיח לדעת שלא ירד ערכו בשום אופן בעיניו, וכדמטו בשם החזו"א. הרי לא עבד מיד. ודומה כאילו לא אמר שמו כלל.

(ד) אמנם רבינו הח"ח סוף כלל ג' פי' דברי רמב"ם ה"ל דלא מיירי אלא בדברים שאינם גנות רק יגרמו היותם אדם יתפרסמו, על כן תלוי הדבר בפרסומם. אמנם בר"מ לכאורה משמע כמו שכתבנו דכלל בזה כל אסור לה"ר, ולא פי' חו מהו לה"ר, וע"ז כ' דין אפי תלמא, וי"ל דכולל כל לה"ר כמ"ש.

(ה) ורבינו הביא רא"י לדבר מהא דהכס"מ זיין למקורו של הרמב"ם ממעשה דר' יהודה בן גרים ורשב"י שסיפר מה שאמר רשב"י בגנות המלכות הרומית, ושם מיירי מדבר שאינו גנותו אצל עמיד להזיקו. אמנם ליכא רא"י מזה דמיירי רק בדבר המוזיק ואינו גנות, אלא הביא הכ"מ גודל נזק לה"ר שגרם צער גדול וגלות לרשב"י ושנענש על כך ריב"ג במיתה. וממילא עדיין אפ"ל דאיסור לה"ר דוקא בעשוי לציטו או להזיקו בפועל.

(ו) וצוה"ל סוגיא דלה"ר בערכין טו: מדמים הלה"ר לתן דמויק למרחק, ולנחש הנושק, ומבארים המקרא מוות וחיים ביד הלשון שהורגת לאחרים, דנראה שיעקר לה"ר על ציוש או היות היוצא ממנו, ושם עוד תלמידי שהורגת שלשה המספר המקבל ומי שמתפרץ עליו וזהמשך טו: הוא הצדיל בין איש לאשתו בין איש לרעהו, לפיכך אמרה תורה דדד ישב. וכן קאמר"י שם ה"ד לה"ר נראה כי פלגא וכו' והיינו דבר המוזיק וזה עיקר לה"ר ומיני' ילפי' להזיק של ציוש דלא גרע דגם הציוש הוא נזק. (וזה ביאור ד' הר"מ והכס"מ דלעיל). ועי' לעיל סי' ז' אות כט' בחומרא דלה"ר.

(ז) וכן במכילתא אלא דלא תלך רכיל בעמין דהוא לאו דלה"ר י"א כגון שיוצא מצית הדין שלא יאמר זה זיכה זה חייב והיינו דבר המוזיק ואינו גנות בעצם (וכן צ"ק טו: מנין ליוצא מן הדין שלא יאמר כו' וילין מכאן), ופי' הב' שם כמש"כ הולך רכיל מגלה סוד והיינו דבר המוזיק בפרסומו אך לא גנות (ע"ש פי' ג' בע"א) ותרומם יוצ"ע והואו בלישנא תליתאי דקטיל בחברא.

(ח) וה"נ רובי לאוי דלה"ר שמנה הח"ח לא שייכו לכאף על לה"ר שאין מוזיק, ואלו הלאין דקאף אלה"ר גופי' ולכאורה לא שייכו: א' לא תקום ל"ש דאם אין מוזיק אין נזקם בו. ב' מחזיק במחלוקת אם לא שניה במציאות ל"ש דהוי כמחשבה. ג' לא חנו במנערו הכתוב מדבר. ד' לא תשא עליו חטא היינו בצושה של מסופר. ה' מנער יתום. ו' ואהבת לרעך דכל מה ששייך שמגלה שאין אהבו כשמוזיק לו. ז' אבוד פרנסתו. ח' המקבל לא מוכיחו להמספר על אסור והיינו צעור אסור. ט' ובו מדבק ואסור לה"ר הוא שאין דבק בקצ"ה והיינו באסור מזד לא תלך רכיל. י' מקדשי תיראו לומר דבר איסור בזהמ"ד. יא' צוויי אס הוא זקן. יב' צוויי אס הוא כהן דג"ו לכאף כשמתבזה. יג' אס הוא אצוי וכנ"ל. יד' את ה"א תירא והיינו לא לעבור על דבריו. טו' וכן ובו מדבק כנ"ל.

(ט) ועוד השמר בנגע הצרעת ולא תשא שמע שוא גם אינה קאי על אסור לה"ר, ותלוי איך נפרש האיסור וכן לא תהיה אחרי צדים לרעות. ולפנ"ע בהכשלת המקבל היינו נמי אס הוא אסור, וארור מכה רעהו בסתר פשטיו דקרא במכהו הכתוב מדבר שעי"ז ניזוק או נחצי"ש, (ושאר לאוים הם צדדיים כגון דברים בטלים עדות ביחיד חנופה קללת חרש צדק תשפוט שקר וכדו').

(י) והא דכתיב הישמר בנגע הצרעת, הוא עובדא דמרים שדברה במשה אחיה בענין שיתגנה בעיני אהרן וזה ודאי נפ"מ. (ואף שהיה עניו ולא אכפ"ל, מ"מ מכלל חטא לא נפקא, דכי מי שהוא צדיק וסובל מותר לייסרו לפי שאין מוחה, ובודאי כל מי שזולל כבוד משה חטא).

(יא) אמנם הח"ח כתב בכלל ג' ס"ו: ודע דאפי' לא בא ע"י הלה"ר שלו שום רע להאיש ההוא כגון שלא קבלו השומעין את דבריו וכיו"צ אעפ"כ מכל לה"ר לא נפקא ואריך כפרה, ויותר מזה דאפי' הוא משער לכתחלה שלא יבא להגדון שום רעה ע"י דבריו אעפ"כ אסור לו לספר בגנותו עכ"ל. ותלק ראשון של דבריו מקורו בגמ' ערכין דפרקי ממש"כ דמעיל מכפר אלה"ר ומשני הא דאהנו מעשיו הא דלא אהנו מעשיו, וחז"י דגם בלא אהנו קעבר אסור ובעי כפרת מעיל דהרי ס"ס הוא נחמין להזיק ולנער וזוה חטא.

(יב) ותלק השני הוא לפו"ר דלא כמה שכתבנו לעיל, ומקורו מדלא חילק הר"מ (ולמה שפרשנו לעיל ד' הר"מ אין הכרח), עוד הביא הח"ח דברי השע"ת סי' רטו' שז': והמספר לה"ר ב' הם רעותיו הא' הנזק והב' בחירתו לחייב ולהרשיע חבריו ושמחתו לאידם, ע"כ. אך פשטות הדברים הרעה הב' זה שלא דגם לכך זכות ולא כ' לגנותם אלא להחליט שהם חייבים ורשעים, וכן שמחתו לאידם היינו בנזק היוצא להם. וכן מזה מיירי הקרא דמשלי שהביא כי האויל יחפש מומין ומגמ' דקדושין דהפוסל בזומו פוסל, והביא מצעלי המוסר ברעת המוצא ד' הרע (מעשה דנבלה שהיו שניה לבנות) עכ"פ אין הכרח לפרש דרעת גויי חברו כזונו אחרים הוא בעצמו מאסור לה"ר הנאמר בתורה.

(יג) והנה גם בלשון הח"ח ז"ל עלמו כמה פעמים שם וצבאמ"ח "ואריך כפרה" ומו"מ מכלל עוון לא נפקא "ומ"מ אריך כפרת מעיל" משמע דל"ה דין בלה"ר אלא דמבואר שגם זה איסור, ולכן בלא היות מדין איסור זה בעי' כפרת מעיל. ובאמת לא מצינו בגדי כהונה מכפרים על עבדות בזהדי רק כטוואות התהום או ההשפעה שהיתה צריכה להיות מש"ד וג"ע על הסובבים (כמבואר בתוס' סוג' דערכין) וכל ההפלה והגמרות שהביאו מיירי מעיקר לה"ר דקרא והוא לה"ר המוזיק, ומ"מ יש גם עוון צגניו חברו וזוה הוסק השע"ת ודממשמע בזה"ח.

(יד) וזה באמת מבואר בקדושין פא: ע"ש באורך ברצף לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה דאריך כפרה ומבואר מהתם דאין עונו כאובל חזיר אך מ"מ בעי' כפרה וה"נ במקרה שיכלו להועיל מעשיו ולא הועילו בעי' כפרה, וגרע טפי לפי שכבר עשה המעשה מזדו ואמר כמו בכל לה"ר, משא"כ בחזיר כיון דאיגלי שאינו חזיר לא עשה גם מזדו הכל. וגם בלא"ה יש עוון צגניו חברו המבואר בשע"ת והוא מרעות אסור לה"ר וצ"ע גדר האסור, עכ"פ לפ"ד ע"כ יש שני דינין כי אם האיסור לגנות ערך חברו הרי בדבר שזיק אין גנות וצגנות אין נזק.

(טו) אמנם לענין חשבוט שמים יש לדון מ"ט יש חלוק למי שעלה בידו בשר חזיר מעלה בידו בשר טלה וצמה וזה שיעלה בידו בשר טלה דשניהם חטאו והרי אס אין יודע מה עלה בידו תלוי נמי לפי המציאות, אלא שזה אינו נוגע לעניינו ואין לא ידעי' שבר מצוה ועונש העבירה לחשכם כפי ערכם וכל אדם יש לו מעמד אחר ותשבוין אחר ואין לנו אלא רק כפי ההלכה שצדיק, ומזד ההלכה כל שלא עלה בידו האיסור לא עבר על האיסור, אלא שזריך כפרה על רצונו ומחשבתו.

(טז) עוד הביא הח"ח ראייה מהא דלא אהנו מעשיו דגם כה"ג אסור, אך למש"כ אדרבה, לא הוזכר אלא דאריך כפרה אם

המספר אינו נכון) אבל מנצח הנזק הרי קבלת מוזיקה המסופר יותר משמיעתו.

(בג) אמנם ראוי לזכור כי כאשר מספר דברים הנוגעים לערך האדם, אבל א"א לקרוא עליהם שם גנאי. כגון שאומר על אדם שהוא צעל תשובה, או שאומר עליו שאינו בקי בש"ס צעל פה כמו שחושב עליו פלוני.

(כד) ולכאורה אין שום מקור לאסור לומר על אדם דבר שהוא אמת ואינו גנאי, ואין זה שייך לשון הרע, דוכי ראוי שכולם יחשבו על כל אחד שהוא גדול ממעלתו. ובאם יש לו חסרון שלא בא למדרגה זו כמו שהוא מרבין תורה ולומד הרבה שנים והכל חושבים שמילא כרסו בש"ס ופוסקים וכו', אם כן הוי גנאי שאינו כן כיון שהוא ראוי לזה והכל סוברים שבמנצח ראוי לו להיות כן, ואעפ"כ אינו צמא שראוי לו. או שהוא דרשן ואומר שדרשותיו לא כל כך מתוקנות הוי גנאי אע"פ שלומר על סתם אדם שאין לו כח הדרוש אינו גנאי, שס"ס הגנאי הוא שצא לעסוק במקצוע שאינו ראוי לו. ואמרי' כתובות עה. ר' ירמיה כי הוה הבל לא הוה ידע מאי קאמרו רבנן (ע"י להלן אות מ') והלאה.

(כה) אמנם אם רואה אדם שאין ידוע לשומע מה טיבו, ונדמה לו מחמת הדרת פניו שהוא איש נכבד וכדו', אין שום גנאי לומר עליו שאינו כן אלא הוא אדם פשוט או ע"ה. דאף שכל אדם יש לו להיות כמשה רבינו, א"א לומר שיש שם גנאי על הודעת ערך האדם, וכל אחד צריך לדעת ערך עצמו וממילא אין טעם שאחרים לא ידעו ערכו.

(כז) ואמנם אחרונים כתבו שהוא גנאי לומר על אדם שהוא צעל תשובה, ונראה דהיינו צימיהם שבעל תשובה הוא מי שנתגדל בינינו ויאל לתרבות רעה ואח"כ ש, או יש בו גנאי, ששנה ופירש וכתב ברע והוא ענין רע שאינו מצי. אבל מי שאין בו שום אשמה שהי' חוטא ואדרבה גבורה גדולה היא לו שחזר בתשובה, ומה שנוהג למי שאינו שומר תו"מ הוא כמו רוב עמינו בעוונותיהם הרבים, ואין שום גנאי צמא שחזר בתשובה. וגם אם ענין המספר הוא להודיע שאינו ת"מ שמילא כרסו בש"ס ופוסקים אלא שזה מקרוב קיבל עליו עול מצוות וממילא מן הסתם אין בו הרבה תורה. אין צוה שום דבר רע, וכמו שנאמר על אדם שהוא בן יג' ולכן לא למד הרבה מסכתות, וכך טעם העולם.

(כז) ואל"כ יהיה אסור לומר דבר על אדם דאם יסאלוך מה מלאכתו, יהי' אסור לומר, דאם תאמר שהוא מלמד מיניקות זה יהי' לה"ר למה אינו מלמד נערים, ואם תאמר שמלמד נערים יהיה לה"ר למה אינו ראש ישיבה וכו', וצריך שאין שום אסור לומר על אדם את האמת מה שהוא כל שאין צוה גנאי ואין מנפיש דוקא מנמו שיהיה יותר ממנה שהוא. וא"כ צוה תנאי לתועלת.

(כח) ונראה דגם אם מסתבר מנמו צוה טובה, כגון שיש נדיב הנותן לו מעות משום שחושב שהוא צדקה מסוימת (ואם נותן רק על דעת זה, הרי צודאי חשיב לתועלת דהנפולין מוזיק), ובא אדם ואמר לנדיב דרגתו האמתית, ודאי יש כאן מדת צרות עין, אבל אינו שום נזק וגם לא בכלל לה"ר שהר"מ כ' דבר שגורם לו נזק, שדבר זה אינו מגיע לו כלל. והגע עמך אדם הרואה לתת מתנה לחברו ובא פלוני ושכנע אותו שלא יתן משום שצריך לחסוך לילדיו, וכי יש כאן סכך נזק או לה"ר, ואפילו אינו צורך באופן מוחלט אלא סתם אמר לו מה צורך בפזור מעות, או שכנע אותו שלא יתן לו באופן אישי, לא שייך כאן שום נזק ולא לה"ר דהרי אף אחד לא חייב לו מתנות ומה שלא קבל הוא תוצאה של דעתו של פלוני ואין צוה שום חסרון. רק אם בא מכונה רעה הרי זו מדה רעה אבל לא שום אסור, ומה שהיה יכול להריות לא מכחו אינו נקרא נזק וגם לא מניעת רוח דמניעת רוח הוא מה שהיה מרווח מכחו לא מאחרים.

(כט) וגם מ"ש הר"מ דבר היכול להכר לו או להפחידו, וכי מי שמפחיד את חברו ברחוב או שמספר שמועה מפחידה עובר בלה"ר, וגם הרבה דברים שיכולים להכר או להפחיד מותרים כל זמן שאין בהם שום גילוי דבר גנאי על השני, דאסור לאחור

נתכין להזיק ולא הועיל, ואינו ככל אסור לה"ר. אבל הח"ח כתב שאין טעם לומר דדוקא בזה ראוי להועיל דבריו ולא הגיעו לדי נפ"מ מקרי אהנו, דהא כל חטא בין אדם לחברו כגון גזל רק דאחיו מנשם חייב וע"כ דעמיות גנוי חברו הוא האסור, מיהו כבר חלקנו דבגל לא עשה כל המעשה דלא לקח חפץ דאחר וכאן בכל ענין כל המעשה הוא אמירה הראויה להתפרסם רק התוצאה לא היתה. (יז) ומצאנו כיוצא בו בדין לפני"ע ע"י ד מלאכי סנ"י דמסתברא אפי' לא נכשל העיור אנתניה קפיד רחמנא וכמש"כ במו"ק דנענש על הבאת בנו גדול ולא רק אם הכהו בנו בחורה וכ"כ בשדי חמד ו' כו' א' והביא משם תפארת אדם וכן משם ערוגות הבוסם, (ובחזו"א נשאר צוה בל"ע) וה"נ י"ל דהאסור בגיטוי הראוי להזיק דהוא רשעה יותר גדולה. וכן הוא דין מעקה שהאיסור הוא להשאיר פירצה שיכול לפול ממנה הנופל.

(יח) אמנם נראה דגם להח"ח מחילה ודאי א"ל לבקש כה"ג בלה"ר שלא הזיק, כמו בשכח ואין מקפיד עליו עכשיו, וכש"כ בלא היו יכולים דבריו להזיק, ואדרבה אם יספר לו המעשה עכשיו יגורם לו הצער והבושה. והא דמותר לומר לה"ר אמאן דעובר בפרהסיא עברה ידועה, צדור שמונת אף לה"ר המביישו וגורם לו נזק, ולא רק היתר דיבור, אמנם לפי האמת ממונו היה צריך להיות נמי מותר, ויל"ע בלה"ר המזיק ממש כי האזי דיהודה בן גרים ורשב"י. דלא חלקו הפוסקים בין מיני הלה"ר. ויותר נראה דבהא דריב"ג מלבד האיסור דלה"ר היה גם סכנת נפשות שסיכן נפשו של רשב"י, וזה צודאי לא הותר אלא על מי שיש לו דין מורידין. ודין דבר זה כמוסר, אף שאינו מוסר ישירות למלכות. (יט) וכיוצא בזה יש לעיין הא דשרי לה"ר לתועלת, הרי ס"ס לה"ר גורם נזק. אמנם הדבר פשוט דלא הותר תועלת אלא היכא דהמסופר חשיב מוזיק, כגון שרואה לשדך עצמו וכדו' והמספר אינו אלא מונע הנזק ממי שאין הדבר יאה לו. וגם כשמונע מאדם לקנות בחנותו וכדו' אינו נזק אלא מניעת ריוח ורצון הקונה שידעוהו ענין הקניה שיצטרך בעצמו אם רוצה. אמנם גם לספר הדבר כדי להשיבו למוטב ולמנועו מעברה חשבי' תועלת, ובאמת הח"ח התנה שיהיה הנזק מגיע לו, אבל קשה לשער אימתי מגיע לאדם צער ובושה, על כן היכא דלא חשיב המסופר מוזיק, אלא רק שהתועלת היא למסרו צד מי שאתראי להשיבו למוטב, והנזק הוא צער ובושה, י"ע להכריע צוה. דגם המחנך והמוסר צד המחנך חייבים בלא תשא עליו חטא.

(כ) ועכ"פ לעניינינו נראה דגם להח"ח יש צ' גדרים בלה"ר, ועיקר החומרה היא בלה"ר המזיק, אבל לה"ר שאינו מוזיק יל"ע אם דין זה דוחה כבוד אב ואם, ואי צריך למסור כל ממונו ככל לה"ר. (כא) והנה מצינו איסור לקבל לה"ר שנאמר לא תשא שמע שוא, ולפי דבריו שיעקר לה"ר דלא תלך רכיל רעיל צעשוי להוין כמבואר במכילתא, באור איסור זה שהוא המשך ההזיק, ובלה"ר של פרסום דבר שאינו גנאי כאומר שדבר כזה במלכות הרשעה, ודאי זהו האיסור ובלא קבלתו לא היה קיום ללה"ר, דלא יאל הנזק שהוא עיקר רעתו. וזה עיקר הקפידא בקבלת לה"ר, ויצואר אמרם התמונה: גדול המקבלו יותר מן המספר דלכא"ו אפכא דהמספר הוא המגנה והמקבל כבר שמע ורק מאמין והוא מודי דממילא וגורם הגנות הוא המספר, אבל מנצח הנזק המספר רק גורם והמקבל המוזיק שז"ג הנזק.

(כב) אמנם לא נתבאר לי טעם ההיתר לשמוע לה"ר כשלא הולך לשמוע אלא בחבורה (כמש"נ בח"ח ו') דהא אסור מן הלואי אף לשמוע, ואפשר ה"נ דשמיעה היא לא לא בעצם הגיטוי המסופר היוצא מזה, אלא שמוציא לקבלה, אבל מנצח המסופר הרי יכול לטעון שלא יקבל וא"א לחייבו לסלק הדיבור של אחר. ומצינו נמי דמותר לשמוע כדי להזיל אחרים מקבלה ואם האסור עצמי על האששים מה שייך לומר חטא ושמע גנוי על חצרך כדי שיזכו חברך וא"ל יקבלו הגנוי (וחה שלא מקבל לא סגי דתמיד אסור שמיעה אפי' אין מקבל ובח"ח נראה שהוא מכלל הלואי ואין צוה רק גזירה שמה יקבל, וגם לא שמועו דלשמוע להזיל שרי רק אם יודע שמה שאומר

הוא מדין ואהבה לרעך כמוך, והר"מ ר"ל דלה"ר הוא הנראה שעל ידי גנאי כמו כל ראש דבריו באותו הפרק וכן כרכם באותו הלכה, אבל מה שאינו על ידי גנאי אינו שייך כלל ללה"ר.

(ל) וכן יש אופן שיהיה אסור בלא גנאי, כגון שמפרסם שמעלים מיסים מן הרשויות ושאר דבר אמת אפילו אם נאמר שאינו גנאי, אם נאמר שהנוקם שיבא אינו מגיעו הרי זה אסור והוא בכלל עלול להפחידו ולהכריז לו וכדו' שהנוקם אינו מגיע לו כלל, אבל כל העוזר ממה שאינו במעלה גדולה מאד הרי זה מגיע לו.

(לא) ומה שאמרו כל דעלך סני לחצרך לא תעביר גם הוא הכל בכלל בדרי ההלכות, ואין זה במקום ההלכות לה"ר שכל שאלה בהלכות אלו נכריע אם היית עושה זאת לעצמך דא"כ לא היו כלל ההלכות לה"ר רק ה' אסור הכל, דכמו שאם אמרתי דבר באפי תלמא או דבר מפורסם מ"מ אינו רוצה שידברו עלי גנאי או שידברו עלי לתועלת ויגלו להמשדכת כל מיני דברים, מ"מ הוא מותר, וכן אדם אינו רוצה שיחזירו לו חרפות בזמן שמחזק ואעפ"כ מותר, ועוד דברים רבים אם הייתי יכול למנוע הייתי מונע, ולא נאמר כלל זה אלא מה שהוא אסור כגון אמירת גנאי או אונאת דברים שלא יבא אדם ויאמר גנאי קטן כזה אינו כלום או כבר זה אינו כלום ויחיר האיסור, או שילי' לי' האם גם אם היו עושים לך כן הייתי אומר שאין זה כלום.

(לב) וכלל מאמר זה נאמר למי שרצה ללמוד כל התורה, וברור שהכוונה עכ"פ בתשובת הלל הזקן ליסוד התורה, וזה א"ל הלל שיקוד המוסר שרץ ללמוד ראשונה הוא שכשם שאין רוצה רע לעצמך כן לא תחריס ואינו כלל הלכתי רק יסוד ורעיון (ועי' בזה לעיל סי' ז' אות כה' והלאה).

(לג) מיהו צח"ס כלל ה' כתב שאסור לומר על מי סקוצרים שהוא חכם שאינו חכם כגון רב בעיר שדאי יטון מזה וירד מעמדו וכן חתן שחמיו לא יתמך בו וכן אומן שאומנתו גרועה וכו', וביאר בצאמ"ח דאין לומר על מוחזק כח"ס שבמקום אחר מוחזק כאינו ת"ח, דאין זה ראוי שמא לא באמת התחזקוהו שם כן, וגם כיון שמכיון לגנותו ומכיון להשפיל מדרגתו בכלל לה"ר הוא.

(לד) ודברי רבינו צריכים צידור, חדא דמוכח ממנו דע"ס הורדת המעמד אינו אסור מדהולך לצייר הנזקים הנולדים מזה, ועוד ברר ובאומן מודיעה דאסור דהא מנפס ממנו שיהיה כמעמדו והוא צריך להיות כמו מניו של כלעיל אות כד'. וגם לא מנא עיון בספור שאינו ת"ח אלא שמא הוא שקר ומה שמכיון לרע, והנה צדוק דין שידענו להקל, עיקר ההיתר הוא באינו מכיון לרע רק להודיע, ולא מנא רע. ואפי' אם יהי' אסור לכיון לרע אין זה לה"ר אלא מדה רעה דאנו מנינו באיזה מקום דתליא צבונה לרע או לאו.

(לה) ע"כ נראה ממשמעות הח"ס דשרי אם לא יגרס לו נזק, וגם בייגורס לו נזק ממשמעות דבריו דוקא נזק שאינו מגיע לו כגון לקלקל רבנותו שהוא גנאי ונזק גם יחד. ומ"ס חתן נמי אין דרך לקלקל שורת האהבה בין חתן לחותנו והוי קצת בכלל גנאי שאין מגיע לו, וודאי תועבה היא דהא אל חתנו עיניו נשואות והוי כמוסר למלכות דאע"פ שדין המלכות אינו הוגן וה"ג אף שאין מנא לחשוב דברי שקר, מ"מ מציאו למנא שאינו ראוי לאדם להיות נתפס בעיני חותנו כרע, מה שאין דרך צנ"א לספר כאלו. אא"כ באמת רע הוא מאד וזה יגדיל כל מלה ממלותיו שבעתיים, משא"כ להודיע על אדם דבר אמת אין אסור.

(לו) ולספר לה"ר בשוגג נראה דאין זה עוון כלל דהוא מן האסורים התלויים בצוונה, וכמו משיא ענה שאינה הוגנת בשוגג ודאי לא קעבר אלפני"ע דמנדו היה הוגן הענה רק המציאות לא ידע וה"ג מנדו היה לשון טוב, רק אם גרס נזק יל"ע.

(לז) וע"כ צח"ס כלל ט' ציור ג' שבי' אצל אם החסרון הוא מנא מעוט חכמת התורה שיש בו, אין לגלות (למשודך) דאיהו דאפסיד אנפשיה, שהיה לו להוליקו אצל בעלי תורה שיראו את כח חכמתו וידעתו עד היכן מגעת (ואם עשה כן הם צריכים לומר האמת כי שני הדברים נתרנו בדבר לכתחלה לשמוע האמת) ומדלא עשה כן נתרנה בדבר.

(לח) ולכאורה דבריו צ"ע וסותר, דבמוסגר כ' דב' הדדים נתרנו בדבר לכתחלה, משמע אפי' לא נתרנה החתן, מ"מ לא שנה, דאיהו דאפסיד אנפשיה, והוא צא ושאל לרעי החתן למהות על קנקנו ואע"פ שהחתן אין רוצה בכך אלא רוצה לרמותו ולמכרו חיתא דקטרי. ומש"כ שם דאם ראו תרוייהו ילא זכ"י, צ"ע מאי שיעור להדדי הא יגלה לזה ולזה, וכי מי שמרמה וגוזל מותר לעשות לו כן, אלא יתעצבו צד"ד, וגם מנ"ל דשון דלמא זה גדול הפסדו מזה. ומש"כ שהוא מרמהו באמת צ"ע אפי' מסופק יש להזהירו שיזהר אף הוא (ואולי כוונתו אם מסופק שלא יאמר כודאי רק אין משמע כ"כ).

(לט) ונראה דאף לחומרא יש בלה"ר איסור אף היכא שאין שייך איסור כלפי המסופר. דאמרי' פ' אלו מגלחין דשליח צ"ד המספר שנקלה בו הבע"ד אין בו משום לישנא בישא, דכתיב העיני האנשים ההם תנקר וכו' ואי לאו דשליח צ"ד משה מנא הוי ידע. ותמהו אחרונים דהרי דתן ואצירס היו בעלי מחלוקת ומותר לספר עליהם לה"ר, אך נר' דיש בלה"ר עוד ענין מלבד שפוגע במסופר, גם שדש בדברי גנאי, וממה שפירטה התורה לשונם ודבריהם משמע שאין רע לרש בגנאי זה כל שהשליח צריך לומר לרבו, דהרי ה' אפשר לכתוב שהחציפו פנים, ובסתמא מוציא דבה הוא כסיל, ואין ראוי לפרט גנאי שנעשה לחכם, גם אם אין איסור לפגוע במסופר, וכי' בכלל לישנא בישא. ובצח"ס כלל ח' באמ"ח ז' בשם גהש"ס (דנתקשה בזה ג"כ) נראה דגם בבעלי מחלוקת אין לספר לה"ר אם מגדיל המדורה, ויש לומר דהוא הדין ברשע שאין צריכים לכבדו וא"א לאסור לספר עליו לה"ר, מ"מ כל היכא שהלה"ר הולך ומזיק ומגדיל המחלוקת הוא בכלל לישנא בישא. ורק בשליח צ"ד המצור. דהרי דתן ואצירס לא היו רק בעלי מח' אלא גם אפיקורסים גמורים דמורידין ולא מעלין, שהרי כפרו בצבונות משה והטילו ספק בדבריו, וממילא אינם בכלל ישראל, וכן היה סופס שידיו ולא עלו. ואעפ"כ כל עוד שהם בחזק הקהל אין להגדיל המדורה. (ובזה נראה מש"כ הח"ס שם דאסור לספר לאשכח מהקורות עמו עם אחרים במשך היום, כי יש בזה לה"ר וירבה מחלוקת וכו'). ובשם הגרשו"א התפרסם דמותר לדאשמו בגופו. וי"ל דמיעיקר הדין באמת אשמו כגופו וחולק עמה זכרו ונוטל ממנה ענה ותושיה, וכן להיפך. אבל היכן שמגדיל בזה המדורה והמחלוקת חשיב לישנא בישא).

(מ) ומחמת שלא נתברר דיו גדר המותר והאסור, אמרתי ללקט מדברי חו"ל לראות מה נהגו היתר לדבר בו. ואף שאין להוציא הלכה באופן זה של אגדות שא"א לברר צדיק המציאות, מ"מ מתוך האור וטוב לעיניים לראות דברי חכמים ולנסות להבין כוונתם (וכי"צ מנינו להרצ בן איש חי בשת"ו תורה לשמה שנשאל אימתי מותר לשנות מן האמת, ולברר הדברים העתיק כל מה שצאצאו כי"צ בתלמוד ובמדברות). ונקדים לזה שאינו יכולים לברר מי היה מי בשעת כתיבת הדברים, ואין איסור לדבר לה"ר על המתיים, ואמנם חרס קדמונים שלא להוציא שם רע על המתים, אבל על לה"ר לכאורה אין חרס ואין איסור. וגם אם נאמר שהחרס כולל לה"ר, הרי חרס זה לא מוזכר בתלמוד ואפשר שהוא מאחר התלמוד, והגם שלא היו מתקנים חרס נגד מנהג חכמים, אבל חכמים היו יכולים לשקול בדעתם מה ראוי לחקוק לדורות וללמדנו תועלות גדולות, ואפשר שענין זה גדול מהמניעה לספר לה"ר על המתים.

(מא) עוד יש לדעת דאפשר שהדברים שסיפרו חכמים היו מפורסמים בזמניהם, וכשהדבר ידוע לכל ומוצא רק ללמוד ממנו ענין אחר צודאי אין בו בכלל לשון הרע. ואעפ"כ אין זה פשוט, דהלא בכתיבת הדברים נקבע הדבר לדורות ומתפרסם הרבה יותר ממה שהיה ידוע, וגם אם היה ידוע באותה העיר הרי קביעתו מפיסמו בכל הערים והתקומות וחתמו לנא, וכמו שאמרו אם היה ידוע ראובן וכו'.

(מב) עוד נראה דהיו הדברים נאמרים בע"פ הרבה קודם שנכתבו, דהלא הגמ' הוא סידור השמועות, אבל השמועות

עמנן היו נאמרות בעל פה תדיר, והרבה מן הדברים שנאמרו היו מבדקין מילי גם שלא באופן של כתיבת הגמ', ובע"כ באו מאיש לאיש עוד מומן שהיו האנשים חיים והיה בזה צחינת פרסום. ונפ"מ בזה להצין חלק מהמקומות שביא.

מג) וכן יש חילוק בין דברים שנאמרו על אנשים רבי המעלה, שלפעמים הם בצחינת חטאי אבות להראות שגם ברום מדרגתם היתה בהם קפידא והרגשה, ולא תמיד צריך לפרשו כפשוטו, הגם שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, אינו דומה סתם אדם לאיש המעלה, ובטבע הדיבור כשאומרים שאיש נישא 'כעס' אינו מתפרש כמו שמתפרש על איש המוני, שהיה הדבר בטבע רחנות בעלמא, וכן כל כיוצא בזה, יש חילוק בפשט הדברים בין האנשים המסופרים, וכשאמרו חכמים על משה שנשתכח ממנו הלכה, מוצן לשומע שהיה זה לגודל מעלתו העצומה שהיה לבו כספר מורה ולמד מפי הקב"ה בעצמו כל המורה כולה, ולא נשתכח ממנו אלא פרט אחד פעם אחת. כך אין צדיק לדקדק ולהצין מה שאמרו על חכמים שזומנייהם באזנה מדרגה נחבוננו הדברים. ואין צדיקו אלא לקרוא הכתוב, דמורה היא וללמוד אנו צריכים.

מד) ובה יש להעיר על רבינו הח"מ כלל ד' באמ"מ מו' שהביא ראיה להחיד גנות לדבר אמת מהא דיומא ואלו לגנאי בית גרמו וכו', דיש לדון אם שם קבעו לפרסם הדבר שהיה מפורסם כבר, או שנקבע אחרי מיתתם, וככל הצדדים האלו.

מה) עוד כ' שם באמ"מ לו' דלומר על אדם שהוא קפדן אינו לה"ר כמו שאמרו על בית שמאי, וה"ה קפדנותו של שמאי וגם כאן יש לעיין, דלכאורה כשאומרים על שמאי שהיה קפדן ברור שלא היה באופן של מדה רעה שמקפיד על רצונו ועל כבוד עצמו, אלא שהיתה השקפתו קפדנית ומדקדק עם עצמו ועם אחרים. אבל על סתם אדם יכול להתפרש כמדה רעה שכועס על לא דבר.

מו) ובאמת באופן זה מתפרש כמה דברים בתלמוד ע"י תענית כה: מעשה רבי אליעזר שירד לפני המביה ואמר עשרים וארבע זכרות ולא נענה ירד רבי עקיבא אחריו ואמר אצוני מלכנו אין לנו מלך אלא אתה אצוני מלכנו למען רחם עלינו וירדו גשמים הווי מרנני רבנן יתאם צמ קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מידותיו וזה אינו מעביר על מידותיו. ואין הכוונה שר"א לא היה מעביר על מידותיו כמו שיתפרש על איש המוני, שאינו יודע לוותר על זערו ולסלוח, אלא שהיתה השקפתו קפדנית כמו בית שמאי רבותיו, ור"ע תלמידם של בית הלל. כמבואר למשל במעשה דבר פרשה ע' עקילס הגר נכנס אל ר' אליעזר א"ל הרי חבה שחב הקב"ה את הגר דכתיב אוהב גר לתת לו לחם ושמלה, נוף צי' ואולי לגבי דר' יהושע התחיל מפיססו בדברים כו' אמרו אלולי אריכות שהאריך ר' יהושע עם עקילס היה חוזר לסורו, ונר' מהסיוס שהיה בתחלת גרותו או קודם גרותו. והאי דנוף ביה ר"א לא משום כבוד עצמו וכדו', אלא משום כבוד שמים לא היה יכול לסבול טריויא כלפי מעלה אפילו מאיש חס. ור' יהושע העביר על מדתו וסבל הטריויא כדי להשיבו למוטב.

מז) וכן הוא בקה"ר א' מעשה באשה אחת שצאת אל ר' אליעזר להתגייר אמרה לו רבי קרבי אמר לה פרטי את מעשך, אמרה בני הקטן מבני הגדול, נוף צה, הלכה אל ר' יהושע וקבלה, והוא על אותו הדרך. ובדאי אין הכוונה חלילה לענין טבעי של רגשות אישיים, אלא שר"א לא יכל לסבול טומאתה וחטאה בשום אופן אפי' שרצתה לשוץ, וכעסו כעס המורה היה. ועי' בקונו' או"י לצדיק מר' דודק מלוצלין שכ' דשמאי היה לו מדת הקפדנות כיון שהיה במדרגת היראה, ובלקוטי מאמרים כ' ר' דודק "כפי לבו כך הוא חכמתו דרך משל שמאי היה קפדן והיה מחמיר בכל דבר" (דף קטו:). עו"כ: "הלל היפך אנשי עזרא ואנשי כהנ"ג ששקדו להסויף סייגות אע"פ שהוא נקרא תלמידו של עזרא היינו בענין העונה וההסכדות" (תה"ש יב.). ועי' שו"ת ריב"ש תמו' יואם הוא יהיה קפדן כשמאי, היה לו [אמת] ענותן כהלל". הרי שמוחר לנו להשתמש בלשונות אלו, ואין לחוש לבזיון החכמים, וכן

למדנו רבותיו שקבעו הדברים בתלמוד והשתמשו בלשונות אלו ופנו אל כל אדם ואדם ואמרו לו היה ענותן כהלל דוקא. **מח)** אלו דברים שזכרו ממשפחות חכמים ונשואי פנים, אלא שלא נתברר לנו בטיב האדם המוזכר: במעלה יט. כלותי דר' כהנא שלא היו נוהרים בשמירת התכשיטים, צב"צ קלג' בן ר"י בן יעזר שיאל לתרבות רעה, ועי' צ"ר מח' א' אחתי דר' יוסי הוה רבה עם כלתי, ובנות אשתו דריה"ג מיבמות סב' וכן אשתו של רב יבמות סג: ומואל אני מר ממות את האשה כגון מאן כגון אמר, ועי' ירו' סוטה ט' טו' דקנאה אשת ר"ג באשת ר"ע. כחובות סה. כלתו של נקדימון בן גוריון. חולין קיא: כמה יהיר בריה דרמב"ח. **מט)** ואלו צדו"ד שהיו בין החכמים: פסחים סו: כל המתירה אם חכם חכמתו מסתלקת ממנו מהלל שה' מעשה כו'. בברכות כח. מחלוקות הנשיאות, וכן סוף הוריות. יבמות קט' שר"ל בר סיסי מיניהו לפוסק ושאלוהו כמה שאלות ומשוחה דעמו לא ידעם ושכח ההלכות. ירו' פ"ב דברכות הביאו גם הגר"א רמב" יו"ד סקל"ח דר"י התאונן על שפגע ר"א בכבודו. ובצ"מ פד' ר"י יעיר לר"ל. ערכין טו: ר' הונא הכה לר"ח. שבת לא. יהא אדם ענותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי כו' קפדנותו של שמאי צקשה לטורדנו מן העולם. שבת קה. אטועי ר"ש לר"ח. וכל אלו אין מתפרשים לנו בצירוף, כמו שאינו מצינים תמיד חטאי אבות, ובאזן רק להראות שהקב"ה מדקדק עם צדיקים כמות השערה ומחשיב להם פגם.

נ) ואלו בין החכמים לאינשי אחריו: תענית כ: מעשה בר"א שפגע בו אדם מכוער וכו' (עי' להלן אות נח.). מו"ק טו' בר קפרא יעיר לרבי וע"כ לא סמכו. ירו' פאה ספ"ח שמואל ערק מן אצוי (ברח מאציו). חולין קכב. שר' יורא הכלים תלמיד ועו"א תא חוי שר"ל לא הוה עבד הכי עי"ש רש"י ומסיים מה בין תקיפי דא"י כו'. ועי' סנהדרין ה: אבא גבה עיניים הוה.

נא) וממה שהיו אומרים ול"י עי' יבמות ט. כמדומה אני שאין לו מוח בקדקדו, מו"ק כו: אצ"מ כמה לית בית דעתא דבאי צו"מ, ועי' בזכרות נח. כל חכמי ישראל חשבוין עלי קליפת השום חוץ מן הקרח הוה, צ"ר פמ"ז שקרנא כזנא את ובערוך שיננא שיניו גדולים וחולין יח: גיסא גיסבא פרש"י גס. חולין קיא: כמה יהיר האי מרבנן. ע"ז סח. חגא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן חיובתא הוה מוסיף חולין קכד. משום דר' נחמן חתני דר"ג מוול: בשמעתתא דר' יוחנן? כרימות יח' תרדא פי' שוטה, סנהדרין מו: אמר על ר"ח אימסר עלמא בידא דטפשא. ושם נט: יארוד נאלה (מתין שוטה) חולין קי. רבין תכלא. ערוצין כב: קרקפנא ראשו גדול. ובסנה' כו. "סבדר" טפשים. ברכות נג: אבא לא זילאי ידענא ולא יזילאי ידענא [מכיון על התנאים רב זילאי ורב זיואי המזכרים שם]. צ"צ קיא. אפס זכריה. צ"צ קנא: מרירי מילי מולתא - בעלי מומין. שם נג. אי הכי אמר אבא לא ידע במילי דשבתא ולא כלום. מעילה ז: קצנתינהו לרגלוהי דינקא היינו ר"ל. שבת קח. ליפוק קרנא בעיני' על שנסהו. קנא: שטיא מתני שטותא לצרי'. סנהדרין כו. קשר רשעים. חולין פח: וש"נ הא בזרכא ופי' הערוך דבר בזרות וזכר מי שאומר דבר זה. סנהדרין סח. נטרפה דעתו ודעת אמו. ערוצין סא: פלגא. מיר מט: תלמידי ר"מ קנטרנין ולא באו אלא לקפחני. ובכחובות קג: צריכא לך ולמטולעתך. וכבר האריך החו"י בכמה לשונות וכ' שהם דברי שבת, אבל יומר נראה שהם מדרך הדיבור ואין פירושם במדה גסה אלא במדה עדינה, וכשהיו אומרים לאדם 'שוטה' לא היה זה אלא מליצת הדיבור לאמור שטעה לדעתם, וכל כיו"צ. ובהא שקבעו הדברים בתלמוד יש ליתן טעם דמזה יוכלו ללמוד התלמידים מי גדול ממני ונפ"מ לפסוק הגלגה. עי' חו' ערובין מ: שהוכיחו ממנה שר' הונא הוכיח לתב"ר שהיה גדול ממנו והלכה כמותו. ובעוד מקומות דייקו שלרבו לא היה אומר לשון כו' וכדו'. **נב)** ובצינה כא' דר' אריא סבא שאל לר"ה וענהו עורבא פרח ושאלו בנו למה הכלימו וא"ל אני היום סמוכני באשיות [ובחולין קכד: נמנא המעשה הזה עם שאלה אחרת אבל בכמה טעמים כמו שנו' שם רבא בר רב הונא והכוונה לרבה בר

אלוהו זכור לטוב ולנסותו נמכין. ואפשר דקשיא להו איך נפקא תקלה על דיו לבנות כ"כ אדם, לכן העמידוהו באלוהו הנצחי דנהי שראש"ש לא דקדק, אבל לא היו בגדר תקלה.

נט) ולענין כינוי שם לחזרו ע"י צ"מ פה. וקרו ל"י קטיונא חריך שקי, אמנם היה אפשר לומר כיון שגא לו על ידי מעשה מצוה וגבורה זה כבודו, אבל אין הדבר צריך במשמעות הלשון. ובמהרש"א צ"מ פד' משם יוסקין זירא זעירא שה"י גוף. ומאנו לאנשים שנקראים על שם מומם כגון פלוני העיור (ו"מ דרש עירא היה עיור ולכן תמיד זמנין אמר לה משמיה דרש אמי וזמנין משמיה דרש אמי - סוטה ד: וה. וגטין ז' ב' מימרות וחולין פד: וכן פסחים קט: - שהיו שניהם באותו בית המדרש ולא היה יודע תמיד מי אמר השמועה לפי שהיה סומא. ע"י נדרים פא. ועוד פ"י חבית עירא), וע"י תורע"א סוף פאה שכתבו בגט פלוני הפיסח. וגם ר"א חסמא נקרא כך ע"ש שנסתחק דדיבורו כדאי צירושלמי. ובצ"ק לו. חנן בישא, ואולי היה רשע גמור, כדמשמע שם קטו. והתם אמרי' נרשאה גנב ספרא, ואפשר שלא היה כינוי לאדם מסויים, אלא סתם בן נרשאה. וביומא לט: א' נעל חלק חבירו והיו קורין אותו כל ימיו בן חמאן.

ס) עוד ראיתי צפ"י האר"י למסכת אבות (נדפס בס' חבל נביאים ורשא תרמ"ג 46 וכן בנשים וזמירות ישראל דפוס לבוב) "שכל בעלי קומה בכלל אדם איך שכלם חסרי הדעת", ואחריו בלקוטי ר"ן נה' ו' והגבוי קומה על פי הרוב הם כסילים כו' גבוי קומה הם שוטים. וכן באדרת אלוהו להגר"א בראשית א' ג' אמרו כל ארון שוטה, ובמ"ק רכה' הא דאמרי אינשי כל ארון שוטה. משמע דכל כה"ג שחשבוהו לדבר נכון לא חשבי להו לישראל בישא. **סא)** וצ"ע מ"ש מדרש תהלים ריש מומור כא' אם אשה מכוערה אומריה העם אבד בחור זה בכפשה זו (סל לכבישת זיתים), דזה ציונה והיפך ההלכה דכלה נאה וחסודה, וגם מ"ד כלה כמות שהיא לא כיון לבזיון אלא שיטבחוה במה שכן יש בה. ומ"ש בצרכות ח: מלא או מלא אלוהו ק' דאינו אלא הבטוי, ואין הכוונה דוקא שחקרובו על דברי לה"ר וצ"ו לשמוע תשובתו. או שהיה רגיל תמיד לומר מלא, ואינו אלא צורת מליצה לשבת מעשהו. כדאמרי אינשי שדורש בשלמו והלה מבדק ה', ואינו אלא פתיחת שאלה לשמוע הצרכה.

סב) וכן אמרו כמה דברים בגנות הנשים, נודע מאמרם שבת לג: דעתן קלה, וכן אמרו צירו' פסחים ע"לניות הן, ובילקוט ישעיהו תנ"י בנים דעתם מיושבת בנות אין דעתם מיושבת, וע"י צ"ר יח' א' פלוג' אי יש בינה ימירה באשה או באיש, ושם ג' היא מייקרת ראשה סקרנית צינית קנאית משמנית פרסנית [ויצ"ת]. ובמ"ר ס"פ תלא נשים גרגרניות צוניתיות [מנוחתות] קנאיות ע"לניות, ובצ"ר מה' ה' הוספו עליהן איסטטיות ודברניות ויאלניות, וצירו' הוצא מו' סוטה כא: אין חכמה לאשה אלא בפלג, ע"י יומא סו', ובשבת קח' אשה חמת מלא צוה ופיה מלא דם והכל רצין אחריה, ובערוצין ק: מאי קללתה עטופה כאכל ומנודה מכל אדם וחבושה צבית האסורין ואידך שבת הוא לה אלא מגדלת שער כלילית ויושבת ומשתנת כבהמה ונעשתה כר לצעלה.

סג) ובפדר"א פ"צ ט' קללות נתקללה וראשה מכוסה כאכל ורואע את אונה כעבד עולם וכשפחת שהיא משרתת את בעלה, [ודברי הרד"ל בזה אינם מבוארים שאם אינו רואע מה הזכירו כאן ורואע וכו' ואולי הוא דרך מליצה על חורי הבנות שעושים באזניהם וכזכור גם במשנה פ"ו דשבת]. ובמ"ס פט"ו כשרה שגנשים צעלת כשפים, צפ' השוכר עינה של אשה צרה באורחים, ובפסחים מט: גדולה שאלה ששאלים עמי הארץ את ת"ח ונשותיהם יותר מהם. אמנם אין כוונת חכמים בכל זה ללול בנשים, אלא להודיע תכונתן לבאר המקראות וכיו"צ, והיה יותר מציין אצלן השפלות צעת שלא היו להן התנאים המתאימים ללמוד ד"א כמו האנשים. ובזמננו השתנה הדבר. ובהרבה מקומות אמרו שבת, ע"י שמ"ר כח' ב' נשים תחלה שהן מודרות במנאות וע"י רד"י, ובחנן רמח' דאין דרך נשים לימשך בחבילה ושתיה כאנשים.

רב הונא ע"י היטב ובה"י יעב"ץ ומסתברא טובא שב' השאלות היו צעת א' דאין שום סברא שמקרה זה יחזור צ"פ באותו אדם באותו אופן עיש"ה. ובצ"ק נח: א"ל ר' חסדא לרב"ש אי משכח"ל לבני הישיבה לא תימא להו ולא מידי דאיכא ברייתא שלא כדברי דהדו דמשכחי תיבתא למילי, וכן הוא ערוצין יא: בר' ששת ורב"ש ושם לט: הוא ג"כ בר' ששת ורב"ש. וע"י קדושין מד' כמין ימא לטויגני פ"י תוס' בשם ר"ח ששאל ר' אסי לר' זירא אם יש לסמוך על רב אצין וענהו שלא יכל לשקר כיון שעשוי להיגלות שהמקום קרוב.

ג) כמה דברים שנראים גנאי הזכירו, כגון: רש"י סנה' לא: מעשה דמר עוקבא כו'. עובדי דסוף קידושין. ומעשה דברוריא ברש"י. שבת קמו: ראב"ע נמשך צענוגים ושכח תלמודו. כתובות סג. בעובדא דיונתן מוכרת כו'. כתובות מט: גבי ר"ג בר אמי שלא נתן ללדקה. כתו' סד. עובדא דחומא. נדרים נה. איקפד כו', סנה' קי: שצ"ק ר"ע לחסידותי, ירושלמי מעשרות פ"ג ה"ח רש"י אכלן הוה. אפשר דאיסורא ליהא משום דהיה מפורסם, וענין כתיבת הדברים הוא ללמוד ממנו מוסר. ברכות נא: כבעקא דילתא. **נד)** ואלו הן דברים כלליים על מקומות וקבוצות מיוחדות: ע"י לו. לודאי מוזללו, וצירו' תענית כבול חרבה מפני המה' שיתין מפני כשפים ומגדל צבעיה מפני זנות. חולין קכו. על טבע הרע של בני נרש פומבדיתא ונהר פקוד. שבת קלט. בני בשכר אינן בני תורה. נדרים מח. אנשי גליל קנטרנין. קדושין פז: טוב שברופאים לגהינות. וג"ו היה מפורסם, ואולי היה חשוב לדעת בזמנם. והעתיקו תמיד גם בדורות שאח"י הואיל ונפק מפומא דרבנן ללמוד שיחת חולין שלהם.

נה) ומאידך ע"י שהש"ר א' ר' אבהו ור' לקיש אולי באורחא כשבאו אלל קיסרין אמר ר"א עילין למדינתא דחרופיא וגדופיא ירד ר"ל מתחורו נטל עפר ונתן צפיו ואמר אין הקצ"ה חפץ במי שאומר דילטוריא על ישראל. גם באו חז"ל בטענה עם אלוהו שאמר כי אותך עזבו וכן עם ישעיה שאמר כי בתוך עם טמא שפתים אני יושב, ונר' שאף על רשעים גמורים אין לדבר באופן כזה, וקיסרין היו בעלי מחלוקת כנר' במדרש פ' אחרי, ואף דמצינו אחרין ר' אבהו בקיסרין סוף ר"ה ונר' שהיו נוהגין במצוות, הענין הוא שיהיה ניכר שרונה בתשובה הרשעים ואין השגחה אלא מפני הרשע ועל זה נאמר ובתקומתך אחקוט.

נו) ואולי אשם פרטיים שאין ידוע ערכם ודברו בגנותם: צ"מ נג: רשבו לטעים מוויין. צ"מ לט: מרי צר איסר גברא אלימא. צ"מ יו. שבתאי צרי' דרב מרינוס כפר בממון ושיקר. סנהדרין נב: אימרתא בת טלי בת כהן שזינתה. כתובות עט. נחמן חקלאה. פסחים נח. בן דרובאי הדורם מאכלו. נדה סז: שמו של זה שרב עם אשתו. יבמות סז: יחאן סומקא לאו צר סמכא. סנהדרין כו. צר חמא קטל נפשא. צ"ק קי: צר אחא אינש אלימא ובאמת באופן דידן, מצינו בשבת נו: שמו שמות של בעלי תשובה בדורם ומה נר' שלפרסם שהוא בעל תשובה אינו רע, ולא אמרו אלא שלא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, דרך לגלוג, לומר פה שהיה עוסק בטומאה איך יעסוק בחורה וכדו'.

נז) ובשבת לג: מעשה דיהודה בן גרים שמסר דברי רש"י על המלכות, כתבו התוס' ה"ג ר"ת רבי יהודה בן גרים ומפרש דהיינו ההוא דאמר במ"ק ט. דאמרו עליו דהוא אדם של צורה וגרסי' נח נפשיה ולא נעשה גל של עצמות וכו'. ולכאורה הוא מאד תמוה, איך ס"ד דגברא רבא יסכן כולי האי את רש"י ויגרס לו תקלה גדולה כזו. ואולי לד' ר"ת לא סיפר ריב"ג את הדברים אלא כדי ללמוד הלכה שכן יש לחשוב על המלכות וכיונהו היתה לומר הלכה בשם רש"י, אלא שאמר הדבר לאנשים שאמרו לאחרים שאינם ראויים. ובענין גניבא מצינו כיו"צ שאמרו שמועות הלכה משמו כמה מקומות וסמכו עליו, אבל הזכירו בגיטין ו' שהיה מנער התכמים וידין בקולר למיתה. ובגיטין לא' דנו אם פלגאח הוא או צר אוריין.

נח) וע"י תענית כ: מעשה דראב"ש שהיה מהלך בדרך פגע בו אדם אחד שהיה מוכער ביותר וכו', וכתבו התוס' שהיה זה

ומהר"ל בדרוש עה"ת כי האשה א"צ ללמוד כי היא מוכנה יותר לעה"צ ואין צריכה הטרתה בתורה להגיע למדרגה זו אבל האנשים צריכים שיעמלו יומם ולילה שיבואו למדרגה.

(סד) ועי' בפלא יועץ בערך נשים כי "יש מקילין באסורים מחמת שדעתן קלה ולא דעת ולא תבונה בהמה" (ובערך אהבת איש ואשה כי "נשים שערן ארוך ודעתן קצר") ונדעו דברי הרב שבת של מי ס"פ צמה בהמה שבי' "דרשי' סמוכים פ' צמה בהמה ובמה אשה כל הקרב קרב כי לא לחינם הלך זכור אלל עורב". ועי' שו"ת טהרה מערכת ז' אות לב' משם מהר"ש יונה בענין חרוף אשה שא"צ לקנוס הגס שאמרו לגדור כי לא אמרה תורה אלא כי יריבון אנשים אבל נשים זה דרכם לחרף ולגדף בדברי הבז וכזו ואין דבריהם מעלה ומוריד. ובתוס' ערוצין לו. דאין מניחים לנשים להניח תפלין דא"י לזיכר בגוף נקי. ובאגדה, הביאה רמב"ן חולין סא' ומונה"מ ח"ד: אם יעלה חמור בקולס ימלא דעת ברכוסים, אם תמלא עורב לכן תמלא כשרה בנשים, (באזה"ג תענית כה' הביא אגדה זו מוגאונים כ"י ואין מקורות והתעלם ממנו ז' אלו שהבאתי ושם הוא בנוסח אחר מאלד). וכ"ז היה תואר למציאות בזמניהם.

(סה) ובמה שאמרו חז"ל בכ"ז יש טעם שאיינו הדבר שהי' בו נפ"מ להלכה, כמש"כ הח"ח ו' באמ"ח טו' שא"א להאמין לנשים כבי מרי שאפי' הצנועות שבהן גורעות ומוסיפות. ועי' בס' יד יהודה לז"ד פ' הקצר סי' מה' "כי הנשים באמת אינם יודעים מאומה ואין להעמיד על דבריהם". ובסק"ט "אשה שבאת ואמרה כי זה שקר גמור ואין אמונ' בדבריהם כאשר הרבה פעמים כי" ואין יודעין מאומה" וכ"כ בס' נא' סק"ו. וכדברי ירו' פסחים ה"ל אות סב' פוסק מהרש"ל חולין ז' "אין נשים נאמנות במדי דאית ז' טרחא מפני שהם עלגניות".

(סו) ור' צמ"י בראשית ז' כג' כתב האשה קשה בטבעה וטבע האיש נח. ועי' לו בפרשת שירת הים "מה שטורה הנצורה על אשה נראה שאין לתמוה שהרי מין האדם הוא ואדם נקראת כי כל זה יורה שאין האשה דבר טפל לגמרי אבל יש לה עיקר". והרמב"ם ז"ל ב' בשירת הים: "התועלת העשירי הוא להודיע שאין מן הראוי שיכנסו הנשים לספר שבחי השם יתעלה בכמו אלו העמוקות, לחסרון דעתן. ולזה לא זכר בשירת הנשים כי אם מלות מועטות". ועי' לו בריש בראשית: "והנה קרא האדם שם אשתו חוה, כאשר השיג בחולשת שכלה, רוצה לומר, שלא עלתה מדרגתה על שאר הבעלי חיים עליו רב, ואם היא בעלת שכל; כי רוב השתמשותה אמנם הוכן לה בדברים הגופניים, לחולשת שכלה ולהיותה לעבדת האדם, ולזה הוא רחוק שיגיע לה שלמות השכל". ועמש"ל בזה לעיל רמ"ו סק"ב.

(סז) כתוב באגרות חז"א ז' קלב' כי ידיעת חכמי הדור אינה ענין ללה"ר וידיעת גדולי הדור באפייס האמתי למי שחורמו אומנותו היא כמו שמותר לדבר לה"ר על אומן באומנותו. ומכאן שהדבר פשוט שכל דבר הנוגע לרבים אינו לה"ר כגון אם יש אדם שמכבדים אותו ויש בו חסרונות גדולים כמו שפוסק הלכות וטועה יותר מדי או ששואלים בעצמו ועונה שלא כהלכה או סמוכים עליו ואין להם על מה שיסמכו, שהרי הם כהררים החלויים בשערות, שמלה לך קצין תהיה לנו, כ"כ מזה גדולה להודיע ענינו שאם לא כן איך ידעו העם מה ראוי לעשות ואחרי מי ראוי לימשך אם לא שיהיה ראוי לדבר מזה ולבצר כ"ז, אמנם מי שאינו רוצה אינו חייב לעסוק בזה, וכמו שאמרו האי מאן דמאדים וכו'. ועמ"ש רמ"ו סי' ו'.

(סח) וכן כל הדברים שצריך אדם לידע בעולמו איזה בני אדם או קבוצות אינם ראויים להתעסק עמם וכדו' מותר לדבר מזה ולא רק כשהי' נוגע למעשה שאין פרוסם וקביעה מספקת אם לא ידובר אלא לנוגעים שהם מעט וממלא העם מפקדים אלא לכוון מותר לדבר בדברים הנזכרים ונוגעים לנצור גדול. וע"ע רש"י מ"ק טו: שמוכר היתר לדבר לה"ר כיון שהוא לפי תומו, ובת"מ בבבא"מ ח' י' תמא דבכ"מ מבוחר שהאיסור אינו רק מחמת

שנאה אלא גם דרך קלות ראש, ונדחק בדברי רש"י מאלד. אבל אפשר שיש גדר שלישי שאינו מחמת שנאה וגם לא דרך קלות ראש, אלא לפי תומו. וליישב קושיות רבינו אפשר שאין גדר זה מתיר לדבר בדבר גנות ממש, אלא כיו"צ בזה דמו"ק ע"ש.

(טט) שבת לג': אסכרה צאה לעולם על המעשר ראב"י אומר על לה"ר, אצעי להו אף על לשון הרע או על לה"ר נמי וכו'. ולכאורה מציין למיפשוט שפיר מהא דכחצות ל: דין ארבע מיתות לא בטלו מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו ומי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו ומי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או ליסטים באין עליו ומי שנתחייב חנק או טובע צנהר או מת בטרונכי. הרי שהחייב מיתת חנק מת בטרונכי שהיא אסכרה, וא"א לומר דאין אסכרה אלא על לה"ר. ואפשר דלא קאמר אלא 'אסכרה צאה לעולם' דהיינו מגפה, אמנם במסכת שמחות אמרי' כל המספר לה"ר מיתתו באסכרה, ומן הסתם הכוונה דאם מחמת שרגיל בלה"ר נגזר עליו מיתה או מיתתו באסכרה, ומשמע דגם יחיד מתחייב אסכרה מחמת לה"ר.

ועל המרגלים אמרו סוטה לה. לחד מ"ד דבאסכרה מתו. אבל צאת באמת בודאי יחיד יכול ללקות באסכרה גם מסיבות אחרות, דהרי יש לו גורמים טבעיים, כדאמרי' ברכות מ. אבל ולא שמה בלילה ידאג מפני אסכרה, הרגיל בעדשים מונע אסכרה מתוך ביתו, פסחים קה. טעם קודם הבדלה מתפסי מאסכרה. וכן לייט ריב"ז על המיילך בצדיקות באסכרה נדה כ. ובאמת גם בריב"ז הוא כן, דהלא היה מצוי בחינוקות כדאמרי' במ"ס פ"ו בריב"ז היו מתפללים על החינוקות שלא יעלו באסכרה, והלא אין בחינוקות חטא לה"ר, ולא אמרו שמתין בעיון האצות אלא מחמת נדרים, ומשמע שהוא מגפה טבעית ולכן התפללו עליהם. ומשמע בחטאת פ"ג דאסכרה היא מדבקת ושיצא כנגפה, וא"כ יכולים הרבים להידבק מאסכרה שצאה בחינוקות או בדרך הטבע או מסיבה אחרת, ולא יהיה על לה"ר. דהרי כשאין זהירות בע"כ המגפה מתפשטת. ומ"מ בודאי הכי הוא מסקנא דמ"ו ואין להאריך לפלפל באציעא.

סי' ס' - ממונ המזיק

(א) הנה רוב דיני ב"מ וב"צ ז' אוחזין בטלית ושותפין ומכירה וקנינים לא נכתבו בתורה וממילא הוכרעו בסדרת החכמים (עי' בסף הקדשים ריש חו"מ: "מ"ש האו"מ שהשליחות להאין סמוכין הוא רק מפני תיקון העולם, מ"מ הרי הרבה פרטי משפטים לא נתפרשו בתורה" וכללו בכלל המצוה לרין כפי הכוון ע"פ המסובב ע"פ עיוני כל דור ודור והסכמותיהם ותיקניהם"), ויש לדעת מדוע דיני מיקין נתפרשו בתורה ולא הוכרעו גם לפי שכל האנושי שהרבה משפטים אחרים שאינה תורה לשלל אנוש ואנו כי רובכלא לצבר כל הפרטים. והיה אפ"ל כיון שהם דיני עונש ראחה תורה להגבילם שלא יהיה כמשפט העמים המשחיתים אצרי המזיק, ואלו דרך מוריתו הקדושה לא כן רק הם חייבים למחנה כ"א והלכותיו ופטוריו, וכדאמרי' בגמ' דכתבינהו רחמנא להלכותיהם, והיינו פטורים יש בכא"א וקולות שיש בהם. ובכמה דיני מיקין כמו גרמא והיוק שאינו ניכר ועוד, דרך התורה שלא להעניש ולקנוס יותר מדי. וגם בעל חוב למדנו מן התורה שאין לראותו כמשועבד וכגולן, ואדם לא נמכר בחובו. ומכאן למדנו שיש להקל על מי שנתחבץ בממונו, וזו דרך התורה"ק וחז"ל שבאו בעקבותיה, וכך אמרו דשמיך בששים להקל על המזיק, ועי' ב"ק מו. וב"צ חו"מ שלא' ג'. והמסחר אצרי מחברו אינו משלם לו אלא הפסד מלאכתו כאילו היה עבד כמה נחתר שווי, אבל בודאי אין זה כל נוקי והפסדו (מאד החסרון עצמו, לא מענין זער ורפוי שמשלם לחוד).

(ב) והנה אסור ממונ המזיק א"א ללמוד מהשבת אצדה שהרי שם הוא ברי הויקא שכבר אצוד ואלו ממון לאו ברי הויקא, וגם נשתנו דיני השבת אצדה כמו זקן ואינה לפי כבודו. ובצומחם ספ"ג החופר בור על" דיד"י רמ"י לכסוי" ואינו לא מזה ולא עשה ואינו